

Rättsavdelningen, Rättsenheten

Hemställan om utökade möjligheter till direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel

Sammanfattning

I denna promemoria föreslår Domstolsverket en tidsmässig utökning avseende domstolarnas möjlighet att medge annan domstol direktåtkomst till mål och ärenden genom ändringar i domstolsdataförordningen (2015:729) och i förordningen (2018:1741) om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område (domstolarnas brottsdataförordning).

I korthet föreslås att när överrätt¹ handlägger en ansökan om resning, klagan över domvilla eller ansökan om återställande av försutten tid (s.k. särskilda eller extraordinära rättsmedel) ska över- och underrätt² få ges tillgång till personuppgifter i avslutade mål och ärenden även efter att sex månader passerat från det att den ursprungliga domen eller beslutet fått laga kraft. Den bortre tidsgränsen för hur länge direktåtkomst ska få medges knyts till tidpunkten för laga kraft för överrättens avgörande i målet om särskilda rättsmedel och inte såsom idag till tidpunkten för laga kraft för det ursprungliga avgörandet.

Det kan noteras att i domstolsdataförordningen och domstolarnas brottsdataförordning används begreppen högre respektive lägre domstolsinstans. I hemställan används dock de vedertagna begreppen överrätt respektive underrätt. Domstolsverkets förslag omfattar också förtydligande av rubriksättningen i ovan nämnda förordningar.

Ändringarna förväntas underlätta och effektivisera den digitala utvecklingen hos överrätterna. Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 november 2023.

¹ Med överrätt avses hovrätterna (även Mark- och miljööverdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen) och Högsta domstolen respektive kammarrätterna (även Migrationsöverdomstolen) och Högsta förvaltningsdomstolen.

² Med underrätt avses tingsrätterna (även Patent- och marknadsdomstolen, sjörättsdomstolarna och mark- och miljödomstolarna), förvaltningsrätterna (även migrationsdomstolarna) och hyres- och arrendenämnderna.

Innehåll

1. Domstolsverkets författningsförslag.....	4
1.1. Förslag till ändring i domstolsdataförordningen (2015:729)	4
1.2. Förslag till ändring i förordningen (2018:1741) om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område	5
2. Bakgrund.....	6
3. Problembeskrivning.....	6
4. Gällande rätt.....	7
4.1 Domstolsdatalagen och domstolsdataförordningen	7
4.2 Domstolarnas brottsdatalag och domstolarnas brottsdataförordning	7
5. Utökade möjligheter till direktåtkomst.....	8
6. Förtydligande av rubriker	9
7. Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	10
8. Konsekvenser	10

1. Domstolsverkets författningsförslag

1.1. Förslag till ändring i domstolsdataförordningen (2015:729)

Härigenom föreskrivs i fråga om domstolsdataförordningen (2015:729)
dels att rubriken närmast före 8 § ska lyda "Direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel",
dels att 13 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Direktåtkomst vid överklagande

Direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §

När ett mål eller ärende har avgjorts slutligt genom en dom eller ett beslut som har fått laga kraft får direktåtkomst till personuppgifterna i målet eller ärendet medges endast

1. under sex månader efter det att domen eller beslutet fick laga kraft vid direktåtkomst enligt 8-10 §§, och
2. under tjugo år efter det att domen eller beslutet fick laga kraft vid direktåtkomst enligt 11 §.

Direktåtkomst enligt 10 § får även medges efter den under första stycket 1 angivna tiden och under sex månader efter det att avgörandet i målet eller ärendet om resning, återställande av försutten tid eller klagan över domvilla fick laga kraft.

Ändringarna träder i kraft den 1 november 2023 och gäller även för mål och ärenden som inkommit före ikraftträdandet.

1.2 Förslag till ändring i förordningen (2018:1741) om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (2018:1741) om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

dels att rubriken närmast före 7 § ska lyda "Direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel",

dels att 12 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Direktåtkomst vid överklagande

Direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

När ett mål eller ärende har avgjorts slutligt genom en dom eller ett beslut som har fått laga kraft får direktåtkomst till personuppgifterna i målet eller ärendet medges endast

1. under sex månader efter det att domen eller beslutet fick laga kraft vid direktåtkomst enligt 7-9 §§, och

2. under tjugo år efter det att domen eller beslutet fick laga kraft vid direktåtkomst enligt 10 §.

Direktåtkomst enligt 9 § får även medges efter den under första stycket 1 angivna tiden och under sex månader efter det att avgörandet i målet eller ärendet om resning, återställande av försutten tid eller klagan över domvilla fick laga kraft.

Ändringarna träder i kraft den 1 november 2023 och gäller även för mål och ärenden som inkommit före ikraftträdandet.

2. Bakgrund

Domstolarna har i hög grad infört ett digitaliserat arbetssätt i såväl över- som underrätt.

Digitaliseringen innebär bland annat att mål och ärenden kan handläggas utan att information förmedlas eller lagras på papper. Många gånger finns alltså inte en fysisk akt hos domstolen. Vid prövning i överrätt tar domstolen i stället del av handlingarna i underrättens akt digitalt via direktåtkomst genom funktionalitet för detta i domstolarnas verksamhetsstöd Vera.

Det förändrade arbetssättet har ökat domstolarnas möjligheter att utnyttja digitaliseringens fördelar. Det digitala arbetssättet har dock inte förändrat domstolarnas informationsbehov. En effektiv och rättssäker prövning förutsätter att de uppgifter och handlingar som behövs också finns tillgängliga på ett enkelt och säkert sätt. För att underlätta domstolarnas arbetsbörda är det viktigt att det inte läggs ned onödigt arbete på uppgifter som kan effektiviseras med digitala hjälpmedel.

3. Problembeskrivning

Inom både allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol förekommer mål och ärenden i överrätt som avser särskilda rättsmedel. Begreppet särskilda rättsmedel³ inkluderar mål och ärenden om resning eller återställande av förutten tid samt i förekommande fall klagan över domvilla⁴.

I mål och ärenden om särskilda rättsmedel medger dagens lagstiftning direktåtkomst mellan över- och underrätt. Möjligheterna till detta är dock begränsade på så sätt att direktåtkomst (dvs. digital åtkomst till handlingar i verksamhetsstödet Vera mellan över- och underrätt) endast får medges under en tid om sex månader efter det att den ursprungliga domen eller beslutet fick laga kraft. Det är inte ovanligt att en ansökan eller klagan inkommer till överrätten *efter* denna tid. I dessa fall finns alltså inga rättsliga förutsättningar att medge direktåtkomst.

I brist på författningsstöd för tillåtligheten av sådan direktåtkomst är överrätterna hänvisade till att manuellt begära in och hantera underrättens akt. Ett manuellt arbetssätt är ineffektivt och mer arbetskrävande för både underrätt och överrätt än om hanteringen kan ske genom direktåtkomst. Skickas handlingarna med vanlig post föranleder det merarbete, särskilt i de fall en fysisk akt inte finns tillgänglig. Dessutom är sådan pappershantering förenad med avsevärda kostnader. Att hantera handlingar via e-post är inte alltid möjligt, bland annat då det finns en storleksbegränsning för filer i e-postsystemet.

Oavsett om handlingarna skickas med vanlig post eller e-post har mottagande domstol sämre förutsättningar att hantera handlingarna på ett säkert sätt, än om de är åtkomliga genom direktåtkomst.

För att underrättens handlingar ska vara enkelt och säkert tillgängliga för överrättens prövning är det mest ändamålsenligt att de kan nås via direktåtkomst även efter den nu gällande fristen om sex månader. Regelverket bör därför medge detta.

³ Ett annat uttryck som används är *extraordinära rättsmedel*.

⁴ Benämningen *klagan över domvilla* förekommer inte inom allmän förvaltningsdomstol.

4. Gällande rätt

4.1 Domstolsdatalagen och domstolsdataförordningen

Domstolsdatalagen (2015:728), härafter DDL, gäller vid behandling av personuppgifter i de allmänna domstolarnas, de allmänna förvaltningsdomstolarnas och hyres- och arrendenämndernas rättskipande och rättsvårdande verksamhet. Enligt 2 § andra stycket DDL gäller lagen inte för sådan behandling som omfattas av lagen (2018:1698) om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område (även kallad domstolarnas brottsdatalag). Personuppgifter får behandlas om det behövs för handläggningen av mål och ärenden (6 § DDL).

Av 17 § första stycket DDL framgår bland annat att allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol samt hyres- och arrendenämnd får medges direktåtkomst. Av bestämmelsens tredje stycke framgår att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen får meddela föreskrifter om begränsningar av direktåtkomst och om behörighet och säkerhet vid sådan åtkomst.

Föreskrifter om begränsningar av direktåtkomst finns i domstolsdataförordningen (DDF).

Under rubriken *Direktåtkomst vid överklagande* i DDF regleras förutsättningar för viss direktåtkomst. I därpå följande 8 och 9 §§ DDF anges vad som gäller för direktåtkomst vid överklagande. I 10 § DDF anges att en ansökan om resning eller om återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla, vid tillämpningen av 8 och 9 §§, ska jämföras med ett överklagande.

Av 13 § 1 DDF framgår att direktåtkomst till personuppgifter i avslutade mål och ärenden endast får medges under sex månader efter det att domen eller beslutet fick laga kraft vid direktåtkomst enligt 8-10 §§ DDF, det vill säga direktåtkomst vid överklagande eller vid särskilda rättsmedel.

4.2 Domstolarnas brottsdatalag och domstolarnas brottsdataförordning

Lagen om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område, härafter DBDL, med tillhörande förordning ersätter DDL när allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol behandlar personuppgifter inom brottsdatalagens (2018:1177) område. (1 § DBDL, jfr. även 2 § andra stycket DDL)

Av 10 § första stycket DBDL framgår bland annat att allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol får medges direktåtkomst. Av bestämmelsens tredje stycke framgår att regeringen med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen får meddela föreskrifter om begränsningar av direktåtkomst och om behörighet och säkerhet vid sådan åtkomst.

Föreskrifter om begränsningar av direktåtkomst finns i förordningen om domstolarnas behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område (DBDF).

Under rubriken *Direktåtkomst vid överklagande* i DBDF regleras förutsättningar för viss direktåtkomst. I därpå följande 7 och 8 §§ DBDF anges vad som gäller för direktåtkomst vid överklagande. I 9 § DBDF anges att en ansökan

om resning eller om återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla, vid tillämpningen av 7 och 8 §§, ska jämföras med ett överklagande.

I enlighet med vad som anges i 12 § 1 DBDF gäller likalydande regler som i DDF för den tidsmässiga begränsningen av direktåtkomst till slutligt avgjorda mål och ärenden. Direktåtkomst till personuppgifter i avslutade mål och ärenden får därmed endast medges under sex månader efter det att domen eller beslutet fick laga kraft om direktåtkomsten medgetts i samband med ett överklagande (7 och 8 §§ DBDF) eller vid särskilda rättsmedel (9 § DBDF).

5. Utökade möjligheter till direktåtkomst

Domstolsverkets bedömning: I såväl allmän domstol som i allmän förvaltningsdomstol har överrätterna i mål och ärenden om särskilda rättsmedel behov av direktåtkomst till underrättens akt. Detta behov uppstår i många fall även efter att sex månader har passerat från det att avgörandet som avses med ansökan eller klagan fått laga kraft. Tiden under vilken direktåtkomst är tillåten behöver därför ändras. Regeringen får med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen föreskriva i förordning om direktåtkomst.

Domstolsverkets förslag: Vid handläggning av ansökan om resning eller om återställande av försutten tid eller klagan över domvilla ska direktåtkomst till personuppgifter få medges under viss tid även efter den nu gällande tidsgränsen.

När ett mål eller ärende överklagas är det relevant att direktåtkomsten begränsas i förhållande till tidpunkten för laga kraft för det överklagade avgörandet. Med dagens bestämmelser är regleringen densamma i mål och ärenden om särskilda rättsmedel. Detta innebär att direktåtkomst är tillåten under sex månader från det att underrättens ursprungliga dom eller beslut fått laga kraft.

I mål och ärenden om särskilda rättsmedel är det dock vanligt förekommande att ansökan eller klagan inkommer mer än sex månader efter det att den ursprungliga domen eller beslutet, som målet om särskilda rättsmedel avser, fått laga kraft. Det är vidare vanligt att samma part återkommer flera gånger med exempelvis en ansökan om resning av samma avgörande. Överrätterna har därför ett stort behov av att enkelt och snabbt få tillgång till de handlingar i underrättens akt som behövs för bedömningen. Samma behov av direktåtkomst som uppstår när ett mål eller ärende överklagas finns därmed även i mål och ärenden om särskilda rättsmedel. I dagsläget är denna möjlighet dock begränsad till en, i sammanhanget, kort tid efter det att underrättens avgörande fått laga kraft. I de fall då tidsgränsen har passerats måste överrätterna manuellt begära in och hantera underrättens handlingar, vilket är ineffektivt och resurskrävande både för över- och underrätt. Dagens reglering möter således inte domstolarnas behov i detta avseende.

Domstolarnas behov av utökade möjligheter till direktåtkomst för att möjliggöra en effektiv handläggning och prövning i mål och ärenden om särskilda rättsmedel bedöms väga tyngre än intresset av att behålla nuvarande reglering. Av integritetsskyddsskäl bör dock bestämmelsen om direktåtkomst även fortsatt innehålla en tidsmässig begränsning. På så sätt bedöms skyddet för

enskildas integritet alljämt kunna upprätthållas på ett tillfredställande sätt.⁵ Domstolsverket föreslår därför att möjligheten till direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel ändras på så sätt att direktåtkomst till personuppgifter i avslutade mål och ärenden får medges även efter att sex månader passerat från det att den ursprungliga domen eller beslutet fick laga kraft. Tidsgränsen bör i dessa fall i stället knytas till tidpunkten för laga kraft för överrättens avgörande i målet om särskilda rättsmedel och, såsom redan gäller vid överklagande, under sex månader därefter. På så sätt tillgodoses behovet av direktåtkomst som uppstår när ett mål eller ärende om särskilda rättsmedel inleds i över rätt.

För att möjliggöra en utökad direktåtkomst behöver ändringar ske i 13 § DDF och 12 § DBDF i enlighet med Domstolsverkets författningsförslag (se avsnitt 1). Idag hänvisar första punkten i båda dessa bestämmelser till bestämmelserna om direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel.⁶ Första punkten i respektive bestämmelse bör kvarstå oförändrad. Ett andra stycke bör dock införas i respektive bestämmelse som även medger direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel efter den tid som anges i första punkten. Domstolsverket har övervägt olika utformningar av nödvändiga ändringar i respektive bestämmelse. För att främja en enhetlig utformning av förordningarna har Domstolsverket valt den föreslagna formuleringen. Det är svårt att med nuvarande systematik i förordningarna utforma en tydlig och lättläst bestämmelse. En enklare utformning hade varit önskvärd, men förutsätter enligt Domstolsverket en mer omfattande översyn av regelverket. En sådan översyn ryms dock inte inom ramen för nu aktuell fråga.

6. Förtydligande av rubriker

Domstolsverkets bedömning: Den rubrik som avser bestämmelser om när direktåtkomst är tillåten vid överklagande och i mål och ärenden om särskilda rättsmedel i DDF och DBDF bör förtydligas. Det finns ett behov av att lyfta fram begreppet särskilda rättsmedel i rubriken i respektive förordning.

Domstolsverkets förslag: Rubriken *Direktåtkomst vid överklagande* bör i DDF och DBDF ändras till *Direktåtkomst vid överklagande och särskilda rättsmedel*.

Rubriken närmast före 8 § DDF respektive 7 § DBDF lyder *Direktåtkomst vid överklagande* och omfattar bestämmelserna i 8-10 §§ DDF respektive 7-9 §§ DBDF. Bestämmelsen i 10 § DDF respektive 9 § DBDF avser emellertid *inte* direktåtkomst vid överklagande, utan där hänvisas till att en ansökan om resning eller om återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla ska jämföras med ett överklagande vid tillämpning av de två föregående bestämmelserna.

Således reglerar 10 § DDF respektive 9 § DBDF, i kombination med de två tidigare bestämmelserna under rubriken, möjligheterna att medge över- och underrätt direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel. Rubriken till 8-10 §§ DDF respektive 7-9 §§ DBDF bör ändras för att förtydliga vad bestämmelserna avser. I annat fall är det lätt att förbise att aktuella

⁵ Jmf. resonemang i prop. 2017:18:269 s. 240 samt prop. 2014/15:148 s. 64–73 samt 98 ff.

⁶ Dvs. hänvisning till bestämmelserna i 8-10 §§ DDF respektive 7-9 §§ DBDF.

bestämmelser även omfattar förutsättningarna för att medge direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel.

Sammanfattningsvis bör rubriken i respektive förordning ändras i enlighet med Domstolsverkets författningsförslag (avsnitt 1).

7. Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Författningsförslagen bidrar till att underlätta och effektivisera domstolarnas digitala arbetssätt. Förslagen bör därför träda i kraft så snart som möjligt; den 1 november 2023.

Några övergångsbestämmelser bedöms inte behövas, men i förtydligande syfte bör anges att de aktuella ändringarna i DDF och DBDF tillämpas även för mål och ärenden som inkommit före ikraftträdandet.

8. Konsekvenser

Genomförs de ändringar som Domstolsverket föreslår kommer domstolarna ges samma möjlighet till en digital och effektiv handläggning i mål och ärenden om särskilda rättsmedel som i överklagade mål och ärenden. En utökad möjlighet till direktåtkomst vid handläggning av särskilda rättsmedel skulle också öka utnyttjandet av digitaliseringens fördelar genom att de säkerhetslösningar som byggts in i domstolarnas verksamhetsstöd Vera kommer till användning även i dessa fall. En annan fördel av att medge direktåtkomst är att de handlingar som den mottagande domstolen får åtkomst till endast är allmänna under den tid som direktåtkomsten varar, vilket minskar behovet av manuell hantering.

Skulle bestämmelserna om direktåtkomst inte ändras utan fortsatt ha samma utformning som idag minskar det inte på något vis överrätternas behov av information ur underrätternas avslutade mål och ärenden. Överrätterna blir då hänvisade till en manuell hantering. En risk med sådan hantering är att personuppgifter sparas längre än nödvändigt och att behandlingen inte når upp till samma informations säkerhetsnivå som vid direktåtkomst. I avsaknad av en författningsändring försvåras och försenas handläggningen i mål och ärenden om särskilda rättsmedel.

Om Domstolsverkets förslag om utökade möjligheter till direktåtkomst i mål och ärenden om särskilda rättsmedel genomförs kan Domstolsverket, i egenkap av systemägare, komma att behöva genomföra vissa anpassningar av domstolarnas verksamhetsstöd. Beroende av teknisk lösning kan detta komma att föranleda vissa begränsade kostnader, vilka kommer kunna hanteras inom ramen för Domstolsverkets anslag.

Bedömningar och avvägningar som har gjorts avseende förslagets konsekvenser för enskildas personliga integritet har redovisats under förslaget om utökade möjligheter till direktåtkomst (avsnitt 5).

I övrigt medför författningsförslagen inga kostnader och inte heller i övrigt några andra förväntade konsekvenser än de ovan beskrivna.
